

Güvenli Okulun Oluşturulmasında Okul İklimi: Kavramsal Bir Çözümleme

School Climate in Creating Safe School: A conceptual Analysis

Temel ÇALIK*, Türker KURT** & Cemal ÇALIK***

Özet

Bu çalışmada güvenli okul ve güvenli okul ortamının oluşturulmasında önemli bir faktör olarak ön plana çıkan okul iklimi konusu kuramsal olarak ele alınmıştır. Okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli bir okul ortamının oluşturulması amacıyla yapılan araştırmalar ve projeler incelendiğinde, doğrudan şiddet konulu ve kısa süreli proje ve önlemlerin istenilen sonuçları ortaya çıkarmadığı; bundan da öte okul ortamında bazı olumsuzluklara yol açabildiği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda şiddeti önleme projeleri ve programlarının okulun ve eğitim programının her yanına sindirilmiş ve daha genel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu kapsamda en çok öne çıkan kavramlardan biri okul iklimidir. Bu anlamda çalışmada öncelikle güvenli okul kavramı tanımlanmış ve güvenli okul konulu araştırma ve diğer çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra okul iklimi kavramı tanımlanarak güvenli okulun oluşturulmasında okul ikliminin nasıl etkili olduğu irdelenmiştir. Güvenli bir okul ortamının oluşturulması için yapılan çalışmaların; okulu bütünsel olarak göz önüne alan, önleme faaliyetlerinin başta öğrenme-öğretme süreci olmak üzere okul yaşamının tüm alanlarıyla bütünleştirildiği, öğrencilerin okulda iyi oluşunu destekleyen, öğrencilere olumlu davranışlar kazandırılmasını sağlayan ve uzun süreli uygulanan nitelikte olması gerektiği belirlenmiştir. Tüm bu niteliklerin ortaya çıkarılmasıyla ilişkili olduğu düşünülen ve üzerinde en çok durulan kavram ise okul iklimidir. Bu bağlamda, güvenli okulun ön koşulunun okul ikliminin daha olumlu hale getirilmesi olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: *Güvenli okul, okul iklimi, okullarda şiddetin önlenmesi, şiddet önleme programları, okul ortamı*

Abstract

In this study, they have been dealt with safe school and school climate concept as an important factor to improvement of safe school. When the researches and projects aimed at preventing violence at schools and creating a safe school environment are examined, the short term projects and precautions directly related to violence do not present the desired results, and in addition, they cause some negative consequences in school environment. In this respect, it is indicated that violence prevention projects and programs need to pervade the school's and education programs' every part, and to be handled using a more general approach. School climate is one of the most prominent concepts, in this sense. In this research, first of all, safe school concept was defined and information was given about research and other studies related to safe school subject. Afterwards, school climate concept was introduced and it was examined how school climate affect creating safe schools. It was determined that studies carried out to create safe school environment should handle school holistically, support students goodness at school, ensure students to have positive behavior, and be long term. Also, prevention activities should integrate all areas, primarily teaching-learning process, of school life. It is stated that, in this respect, the most related and mostly emphasized concept is school climate. Therefore, it can be asserted that the prior condition of a safe school is making school climate more positive.

Keywords: *Safe school, school climate, preventing school violence, violence prevention program, school environment.*

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, tcalik@gazi.edu.tr

** Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, turker@gazi.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, calikc@gazi.edu.tr

Giriş

Okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli okul kavramları, son yıllarda dünyada ve ülkemizde önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Konuya ilişkin yapılan çok sayıda araştırma ve projeler, sorunun ortaya konması ve çözümüne yönelik önemli bir çabanın olduğunu göstermektedir. Yurt dışında yapılan araştırmalarda, alınan önlemler sayesinde okullarda şiddetin düşüş eğiliminde olduğu belirtilmekle birlikte (Welsh, 2000), okullarda şiddetin önlenmesi ve okul güvenliği üzerinde hassasiyetle durulmaya devam edilmesi gereken konulardır. Çünkü şiddet olaylarını veya krizleri ortaya çıkaran durumlar ani olarak meydana gelir ve okulların bunlara iyi bir şekilde hazırlık yapması gereklidir. Okulda şiddet konusu, güvenli okul kavramının önemine işaret etmektedir.

Güvenli okul, geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Yaşanan sorunların türleri ve kaynakları açısından çok sayıda değişken, bir okulun güvenli olma düzeyinde etkili olmaktadır. Sorunun türleri açısından bakıldığında zorbalık, hırsızlık, tahripçilik, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, çete faaliyetleri, okula silah, kesici alet, vb. getirilmesi, yangın ve deprem gibi kriz durumları okul güvenliğinde etkilidir (Orpinas ve Borne, 2006). Sorunun kaynakları açısından bakıldığında ise öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri, aile, toplum, medya ve küreselleşme gibi birçok etmen okulda şiddet ve güvenli okul ile ilişkili kabul edilmektedir (Debarbieux, 2009; Finger, Craven, Marh, Parada, 2005). Güvenli okul sorununun geniş kapsamlı ve çok boyutlu olmasından dolayı çözüm yollarının geliştirilmesinin de karmaşık ve zor olduğu söylenebilir.

Güvenli okul sorunu ne kadar karmaşık ya da çok boyutlu olursa olsun, okulların öğrencilerin kişisel, toplumsal ve akademik ihtiyaçlarını karşılayan ortamlar olmaları amaçlanıyorsa, güvenli okul konusunun, üzerinde odaklanması gereken önemli bir konu olduğu söylenebilir. Çalışmanın ileriki kısımlarında belirtildiği gibi güvenli okul ile okul iklimi arasında kuvvetli bağlar vardır. Bu bağların hem kuramsal hem de uygulamalı araştırmalar ve projeler sonucu ortaya konduğu görülmektedir (Brand, Felner, Shim ve Dumas, 2003; Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir, 2009; Gottfredson ve Gottfredson, 1985; Khoury-Kassabri, Benbenishy ve Astor, 2005). Bu anlamda, güvenli okul ile okul iklimi arasındaki ilişkiyi açıklayan etmenler veya unsurların neler olduğu ve bunların birbirlerini nasıl etkiledikleri irdelenmesi gereken önemli sorulardır. Bu soruların cevaplarının güvenli okul ve okul iklimi konularının daha derin bir şekilde anlaşılmasını ve uygulamadaki problemlere kalıcı ve etkili çözümler geliştirilmesi ve önerilmesine katkı sağlayabilir. Bu amaçla, bu çalışmada güvenli

okul ortamının oluşturulmasında okul ikliminin nasıl etkili olduğu konusu ele alınmıştır.

Güvenli Okul Kavramı

Güvenli bir okul, eğitim-öğretimin korkudan, şiddetten ve kaygıdan uzak, hoş bir ortamda gerçekleştirilebileceği bir yerdir. Böyle bir ortam, her öğrenci için özen ve kabul duygusunun hakim olduğu eğitimsel bir iklim sağlar. Güven ortamı oluşmuş okul; zorbalıktan uzak, davranış beklentilerinin açık bir şekilde iletildiği ve destekleyici ve özenli bir şekilde uygulandığı bir yerdir (Mabie, 2003).

Güvenli okul sadece şiddetin veya saldırganlığın olmadığı okul olarak algılanmamalıdır. Güvenli okul kavramı; şiddet ve saldırgan davranışlara ilave olarak, taciz, cinsel istismar, uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı, kriz durumları; deprem, yangın, sel, terörist saldırılar, kimyasal ve nükleer sızıntılar, trafik ve savaş durumları gibi çok sayıda konuyu kapsamaktadır (Dönmez ve Özer, 2009). Bu kapsamda en genel anlamıyla okul güvenliği; öğrenci ve okul personelinin okul içinden ya da çevreden kaynaklanan suç, şiddet, saldırganlık, hırsızlık, tahripçilik, alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımı, cinsel taciz gibi istenmeyen davranışlara karşı korunmaları ve okulda bir kriz ortamı yaratabilecek olağanüstü hallerde (silahlı saldırı, yangın, deprem gibi) can güvenliklerinin en üst düzeyde sağlanmasıdır.

Güvenli okul, öğrencilerin kendilerini özgürce ifade etmeleri, öğrenmek için çalışırken öğretmenlerin ve diğer görevlilerin kendilerine yardımcı olmaları, kendilerini tehlikeden ve korkudan uzak ve güvende hissetmeleridir. Bu anlamda güvenli okul, öğrencilerin ve öğretmenlerin kendilerini fiziksel, psikolojik ve duygusal bakımdan özgür hissettikleri bir yer olarak nitelendirilebilir (Dönmez ve Güven, 2003).

Okulların, eğitim-öğretim faaliyetlerini etkili bir şekilde gerçekleştirebilmesi için güvenli ortamlar olması gereklidir. Çünkü öğrencilerin okulda güvende olmadıklarını hissetmeleri onların öğrenmesine engel olmaktadır (Çalık, Özbay, Erkan ve diğ., 2009). Güvensiz okullar sadece okulda korku ve huzursuzluk iklimi yaratmakla kalmaz aynı zamanda öğrenme sürecine de engel oluşturur (Hernandez ve Seem, 2004). Eğer öğrenciler güvenlikleri konusunda kaygılıysalar dersler üzerine yoğunlaşmaları çok zordur. Bu yüzden şiddet, öğrenme ortamını olumsuz etkilemektedir. Bu anlamda, güvenli bir okul ortamının öğrencilerin öğrenmesinin önemli bir önkoşulu olduğu söylenebilir.

Öğrenme açısından güvenli bir ortamın önemi Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına dayalı olarak da açıklanmaktadır (Wilde, 1995). Bu kurama göre, insan ihtiyaçlarından ilki, hava, su, yemek gibi yaşamını sürdürmesi için zorunlu olan fiziksel ihtiyaçlardır. Çocukların fiziksel gereksinimleri

karşılanmadıkça, onlardan öğrenme gibi daha üst düzey ihtiyaçların üzerine yoğunlaşmaları beklenmemelidir. Birçok öğretmen kahvaltısını yapmadan okula gelen öğrencilerinin dersler üzerine yoğunlaşmadığını gözlemlemiştir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ikinci sırayı güvenlik gereksinimi almaktadır. İçinde bulunduğumuz ortamın güvenli olmasına ihtiyaç duyarız. Ancak, şiddet güvelik hissini yok eder ve öğrencilerin daha yüksek gereksinimlerine ulaşmalarını engeller. Bu yüzden şiddet öğrenme ortamının oluşmasını engellemektedir (Wilde, 1995).

Güvenli bir okul ortamının özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Bucher ve Manning, 2003; Mayer ve Leone, 1999; Peterson ve Skiba, 2001;):

1. Olumlu ve destekleyici okul iklimi.
2. Kaliteli akademik öğretim.
3. Okuldaki planlama ve politika belirleme kararlarına öğrenci ve ailelerin katılımı.
4. Güvensizlik, kaygı ve üzüntü ile sonuçlanan zorlayıcı önlemlerin daha az kullanılması.
5. Danışmanlık hizmetlerinin sağlanması.
6. Şiddet önleme, çatışma çözümü ve krize müdahale plan ve programlarının olması.
7. Akran arabuluculuğu ve çatışma çözüm tekniklerinden oluşan önleme programlarının uygulanması.
8. Çevresel tasarımlar ve teknolojik buluşların, öğrencilerin ve eğitimcilerin güvenliğine katkı sağlayabilecek olanlarından yararlanma.
9. Okul güvenliğini sağlamak ve şiddeti önlemeye yönelik yazılı müdahale planlarının olması.

Yukarıda sıralanan güvenli okul özellikleri incelendiğinde, konunun oldukça kapsamlı ve çok boyutlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, yukarıdaki sıralamada ve güvenli okulun özellikleri ile ilgili çalışmaların büyük bölümünde ilk ve en önemli maddenin okul iklimi olduğu görülmektedir. Buna ilave olarak güvenli okulu oluşturan diğer unsurların da okul iklimi ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle, olumlu bir okul iklimi ile güvenli okulun özelliklerinin ilişkili olduğu söylenebilir.

Güvenli Okul Ortamının Oluşturulması

Güvenli bir okul ortamının oluşturulması konusunda birçok araştırma yapıldığı, ulusal ve uluslararası kuruluşların bu tür çalışmalar yaptıkları veya destekledikleri görülmektedir. Güvenli okul konusunda Amerika başta olmak üzere özellikle gelişmiş ülkelerde birçok araştırma ve proje başlatılmıştır. Türkiye'de de ulusal çapta MEB, TÜBİTAK ve UNESCO gibi kurumlar tarafından desteklenen proje çalışmaları başlatılmış ve MEB (2006) tarafından, eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesine yönelik strateji ve eylem planları

hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de ve yurt dışında okulları güvenli ve şiddetin olmadığı öğrenme ortamları haline getirmenin, kamunun temel bir eğitim politikası haline gelmesi gerektiği söylenmektedir (Çalık, Özbay, Özer ve diğ., 2009).

Okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli okul ortamının oluşturulması için gerçekleştirilen çalışmaların okulda şiddetin düzeyi ve sıklığıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Özellikle şiddetin yüksek düzeyde yaşandığı eğitim bölgeleri ve okullarda polisiye olarak nitelendirilebilecek bazı önlemler alınmaktadır. Bu önlemler arasında okul görevlileri tarafından okul girişinde metal detektörüyle silah kontrolünün yapılması, zaman zaman sporcular için yapılan hap ve uyuşturucu testleri, alkol muayenesi, yasak yayınların okula girişinin engellenmesi, cep telefonlarının kontrol edilmesi ve otobüslere video kamera yerleştirilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu türden bazı güvenlik önlemlerinin yerine göre kullanılabilir olmasına rağmen, bu yaklaşımın okullarda şiddetin önlenmesine katkı sağlamayacağına işaret edilmektedir (Mabie, 2003; Orpinas ve Borne, 2006). Okullarda şiddetin önlenmesi için asıl önemli olan olumlu ve destekleyici bir okul ikliminin oluşturulmasıdır. Olumlu ikliminin yüksek düzeyde olduğu okullarda şiddet davranışlarının düşük düzeyde gerçekleştiği bildirilmektedir. Yukarıda sıralanan türden uygulamalar ise olumlu okul iklimini engelleyebilmekte ve öğrencilerin tedirgin olmasına yol açabilmektedir (Walker, 1995). Mabie (2003), okul güvenliği ile ilgili önlem ve uygulamaların eğitim sürecinde yapılan faaliyetlerin içine yerleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Şiddetin yüksek düzeyde ve sıklıkla yaşandığı okullar için yukarıda sıralanan 'polisiye' olarak nitelendirilebilen fiziki güvenlik önlemleri belirli bir düzeyde etkili olabilir. Buna karşılık her okulda şiddet ağır sonuçları olan veya sık yaşanan bir durum değildir. Ancak bu durum, okullarda şiddetin hiç yaşanmayacağını garanti etmez. Bu nedenle, her türlü ihtimalin göz önüne alındığı, farklı düzey ve boyutları olan şiddeti önleme ve güvenli okul yaklaşımlarının uygulanmasının gerektiği söylenebilir. Örneğin, öğrenciler arasında şiddet olaylarının itme veya çelme takma gibi basit davranışlardan ibaret olduğu okullarda, okul girişinde metal detektörü ile arama yapmak gereksiz ve yanlıştır. Bu anlamda Furlong ve diğerleri (2005) okul yönetimlerince dengeli bir yaklaşım geliştirdiklerinden söz etmektedir. Amerika'daki okullarda şiddet olaylarının meydana gelme düzeyinde 1992 yılından sonra düşüş olduğu belirtilmekte ve artık okul yöneticileri tarafından okullarda şiddetin öncelikli sorun olarak görülmediği belirtilmektedir. Bununla birlikte, geçen zaman içinde medyanın dikkati ve halk baskısı hafiflediği için, okul müdürleri (ve diğer eğitimciler ve politika belirleyiciler) okul yerleşkelerinin güvenliğine ilişkin tehditlere daha dengeli bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Okulların,

şiddeti önleme ve güvenlik konularını gayretle izlemeye devam etmeleri gerekmele birlikte, bu problem şimdilerde öğrencilerin iyi oluşunu destekleyen ve akademik başarıyı artıran kapsamlı çabaların içine entegre edilmektedir. Bu anlamda kamu okullarına, yüksek akademik standartlara ulaşmak için çalışmanın yanında şiddet ve diğer suçların olmadığı okul ortamını yaratma misyonunu sürdürmeleri önerilmektedir (Furlong ve diğ., 2005).

Johnson ve Johnson (1995) okulların şiddete neden olan öğrencilerle baş etmede iki bakış açısının ön plana çıktığını belirtmektedir. Bunlar:

1. Okullar kayıp yaşamların kurtarılmaya çalışıldığı yerler olmalıdır.
2. Okullar, öğrencilerin iyi davranma potansiyelinin en yüksek düzeye çıkarılmaya çalışıldığı yerler olmalıdır.

İlk bakış açısı okulun misyonunu öğrencileri kurtarmak ve şiddeti önlemek olarak görür. Okullar, saldırganlığın nasıl ele alınacağı ile ilgili yeni bir program ile kendilerini yeniden yapılandırmalıdır. Buna ilave olarak öğretmenlerin eğitimi için özel programlar kullanılabilir. Bu bakış açısı, şiddet eylemleri veya rahatsız edici davranışlarda bulunan öğrencileri okuldan uzak tutmayı veya onları sınıf dışına atmayı değil, onları yönlendirmeyi ve şiddet olaylarından uzak tutmayı önermektedir. Okullarda şiddet olayları meydana geldiğinde bunlara müdahale etmek için ve bu tür eylemleri engellemek için alternatif programlar kullanılmalıdır. Burada amaç şiddet olayına karışan ve rahatsız edici davranışta bulunan öğrencilerin mümkün olabildiği kadar çabuk bir şekilde okula geri dönmesini sağlamaktır. Buradaki temel yaklaşım "*Her ne olursa olsun öğrencilerimizden vazgeçmemeliyiz.*" şeklinde özetlenebilir (Johnson ve Johnson, 1995). Bu yaklaşımın, güvenli okulun en temel gerekliliklerinden olan olumlu okul ikliminin oluşturulmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

İkinci bakış açısı şiddet veya rahatsız edici davranışta bulunan öğrencilerin sınıftan uzaklaştırılması gerektiğini savunur. Böylece sınıftaki diğer öğrencilerin öğrenme motivasyonunun azalması önlenir ve eğitimin kalitesi artar. Şiddet eyleminde bulunan öğrencilere dikkat çekme ve onlar üzerine odaklanma, sınıfta veya okulda bulunan diğer öğrencilerin onların davranışını yapmaya özendirir. Bu bakış açısını savunanlar, öğrencilerin yaptığı eylemin sonuçlarını kabul ederek kendi davranışlarının sorumluluğunu alması gerektiğini vurgular. Kronik olarak şiddet ve rahatsız edici eylemlerde bulunan öğrencilerin sınıftan ayrılması diğer öğrenciler için daha ileri bir eğitim alma anlamına geldiği kabul edilir (Johnson ve Johnson, 1995). Ancak, bu ikinci yaklaşımın özellikle okullardan uzaklaştırılan çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurma ihtimalinin yüksekliği göz önüne alınırsa uygun bir yaklaşım olduğunu söylemek zordur. Sınıftaki diğer öğrenciler de kendilerini baskı altında

hissedebileceğinden, sınıftaki öğrenmeye uygun olumlu ortamın olumsuzluza dönüşebileceği söylenebilir.

Okul güvenlik planına dengeli yaklaşımın bir örneği olarak şiddeti önlemede üç düzeyli kapsamlı bir yaklaşım önerilmiştir (Dwyer ve Osher, 2000'den akt. Furlong ve diğ., 2005). Bu yaklaşımın temeli ve ilk düzeyi, tüm öğrenciler için pozitif disiplin ve akademik başarı oluşturmak amacıyla okul çapında önlemeyi kapsar. İkinci düzey, tüm öğrencilere uygun erken müdahale çabaları gerektirir. Üçüncü düzey ise, okulda şiddet olaylarına katılmış veya şiddet mağduru olmuş öğrenciler için yoğun ve eşgüdümlü hizmetleri kapsar. Bu planın, her bir okulun kendine özgü ihtiyaçlarına yönelik olması ve desteklemesi için, okullar tarafından sürekli izleme ve yeniden değerlendirme çalışmalarının yapılması gereklidir. Etkili okulun bir işareti onların ilerlemeyi değerlendirmesi ve kararlarının veri kullanımına dayalı olarak alınmasıdır. Bu yüzden, okulda şiddet olaylarını ve okul güvenliği ile ilgili okul koşullarını izlemek, güvenli ve etkili bir okulu yaratmanın temel bir boyutudur (Furlong ve diğ., 2005).

Okulda şiddetin önlenmesi ve güvenli okul ortamının oluşturulmasında ilişkin bir sorun da bu programlarının çoğunda öğrencilerin davranış bozukluklarını değil, bu davranış bozukluklarının ortaya çıkardığı okuldan kaçma, ders asma gibi sorunlu durumların ortadan kaldırılmaya çalışılmasıdır (Kepenekçi ve Özcan, 2001). Diğer bir ifadeyle birçok uygulamacı ve araştırmacı okulda şiddetin önlenmesinde "kontrol" ve disiplin" boyutları üzerine odaklanmaktadırlar. Bu anlamda güvenli bir okul ortamını yaratılması için hazırlanan programlarda daha olumlu ve proaktif önlemlere ağırlık verilmesi gerektiği söylenebilir. Cushing, Horner ve Barrier (2008) de okul yöneticileri ve personelinin şiddet olayı meydana geldiği zaman buna tepki göstermek yerine çabalarını, olumsuz davranışı artıran yapıları durdurma ve şiddet çevrimini önleyen ve bozan programlar oluşturma üzerine yoğunlaştırmaları gerektiğini belirtmektedirler.

Okulda çocuk suçluluğunun önlenmesi ile ilgili bir çalışma, ABD'de Program Geliştirme ve Değerlendirme Bürosu (Program Development and Evaluation-PDE) tarafından yapılmıştır. PDE karşılaştırmalı bir araştırma yürüterek suç önleme tekniklerini uygulayan okullar ile uygulamayan okulları karşılaştırmıştır. Araştırmanın deney grubunda dört lise yer almış ve ilk iki yıllık sağaltımın sonunda bu liselerin öğrencilerinin suç işleme oranlarında (disiplin suçu, uyuşturucu kullanımı ve diğer suçlu davranışlar) manidar bir düşme gözlenmiştir. Kontrol grubunda bulunan lise öğrencilerinin suç davranışlarında ise manidar bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Deney grubundaki liselerdeki suç oranının düşmesinde okulun güvenliğinin artırılmasının, çalışanların moralinin yüksekliğinin, okuldaki kuralların açık ve herkes tarafından anlaşılır oluşunun ve etkili bir okul yönetimi

uygulamasının da etkisinin olduğu saptanmıştır (Gottfredson, Ricket, Advani, 1985'ten akt. Kepenekçi ve Özcan, 2000).

Yine Amerika'da Ulusal Eğitim Enstitüsü (National Institute of Education) tarafından yapılan Güvenli Okul Çalışması (Safe School Study) konuya ilişkin olarak yapılan en önemli çalışmalardan biridir. Çalışma Amerika'daki 642 resmi okuldaki öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları okul yönetimi ve politikalarının şiddet mağduru oranlarında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu göstermiştir. Belirli politikalar okuldaki olumsuz davranışları düşürmüştü; okul disiplini daha sistematik bir hale getirmiş; öğrencilerin keyfi ve asabi davranışları azalmış; okula ilgi artmış; öğrencilerin güçsüzlük ve yabancılaşma hissinde azalma meydana gelmiştir (Welsh, 2000).

Gottfredson ve Gottfredson (1985) Güvenli Okul Çalışması'nın verilerini tekrar analiz ederek şiddet mağduru öğrenci ve öğretmenlere ilişkin okul içi ve okul dışı faktörleri incelemiştir. Yüksek düzeyde disiplin problemleri olan okullarda; (1) kuralların açık, adil ve tutarlı bir şekilde uygulanmadığı; (2) okulun öğrenci davranışlarına verdiği tepkilerin belirsiz ve dolaylı olduğu; (3) öğrencilerin yanlış davranışlarına ilişkin kuralların öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından bilinmediği veya bu kurallara ilişkin aralarında görüş ayrılığı olduğu; (4) öğrencilerin istenmeyen davranışlarının göz ardı edildiği ve (5) öğrencilerin kuralların meşruluğuna inanmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Gottfredson'un (1987) Etkili Okullar Projesi kapsamında lise öğrencileri ile yaptığı bir başka çalışmanın sonucunda, okuldaki kuralların anlaşılır bir hale getirilmesinin, okul ve sınıf düzeyinde disiplin sürecinin değiştirilerek sadece cezaya dayanan uygulamaların kaldırılmasının ve ödül-ceza dengesinin sağlanmasının önemine değinilmiştir. Ayrıca, öğretimde işbirliğine dayanan yöntemlerin kullanılmasının ve sınıf içi ve dışı etkinliklere yer verilmesinin okulda suçluluğu azaltacağı da vurgulanmıştır (Akt. Kepenekçi ve Özcan, 2000).

Güvenli okul konusunda Türkiye'de "Seçim Teorisi Temelli Güvenli Okul İkliminin Geliştirilmesi" adlı bir proje yapılmıştır. Projede öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı bir okul ortamı ve öğrencilere çatışma çözümü ve duygu yönetimi becerileri kazandırılarak okulda şiddetin önlenmesi ve olumlu bir okul ikliminin yaratılacağı öngörülmüştür. Bu kapsamda bir güvenli okul programı geliştirilmiştir. Bu programın temel amacı, normal eğitimin bir parçası olarak öğrencilerin sosyal ve duygusal yeterlik düzeylerinin artırılmasıdır. Program sadece "sorunlu" olarak tanımlanan ve geride kalan çocukların eksikliklerini tamamlamalarına yönelik bir telafi eğitimi değildir. Proje sonucunda öğrencilerin zorba ve kurban olma düzeylerinde düşüş olduğu, öğrencilerin

arkadaşları ile ilişkilerinin geliştiği ve okul ortamını daha olumlu algıladıkları görülmüştür (Çalık, Özbay, Erkan ve diğ. 2009).

Dünyadaki diğer uygulamalar göz önüne alındığında, sadece doğrudan şiddet veya cinsel taciz gibi belirli sorunlara yönelik olarak ve belirli bir süre ile uygulanan programların olumsuz sonuçlar doğurabildiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu gibi programlar, kısıtlı bir sürede ve doğrudan sorun olan konuya odaklı değil, çocuğun okul hayatı boyunca eğitiminin bir parçası olarak birçok kez farklı düzeyde verilmesi gerektiği ve bunun daha başarılı sonuçlar sağladığı ortaya çıkmıştır. Bu anlamda okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli bir okul ortamının oluşturulması için öne çıkan temel kavram okul iklimidir. Olumlu bir okul ikliminin şiddeti önlemede etkili olduğu birçok araştırmada ortaya konmuştur (Brand ve diğ., 2003; Çalık, Öbay, Özer ve diğ., 2009; Gottfredson ve Gottfredson, 1985; Houry-Kassabri, Benbenishy ve Astor, 2005; Welsh 2000). Ayrıca, sınıfın ya da okulun sosyal ortamını değiştirmeye yönelik okula dayalı programların, bireyleri değiştirmek için tasarlanan programlardan daha etkili oldukları ifade edilmektedir (Debarbieux, 2009).

Okul İklimi

Okul iklimi, okul sistemi içerisindeki bireylerin tutumları, duyguları ve davranışlarıyla ilişkili faktörlerden meydana gelir. Bir okulu diğerinden ayıran ve okulun her bir üyesinin davranışını etkileyen okul içi çevreyle ilgili nitelikler okulun iklimidir. Okul iklimi, öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler arasında etkileşimin biçimini belirleyen ve yazılı olmayan inançlar, değerler ve tutumları kapsar (Welsh, 2000). Bir okulun iklimi, okulun kişiliği olarak düşünülebilir. Yani birey için kişilik ne ise, örgüt için de iklim odur (Hoy ve Miskel, 2010).

Okul iklimi, okuldaki insanların ortak algılarına dayalı olarak gelişen, okuldaki tüm insanları etkileyen, onların davranışlarından etkilenen ve görece sürekliliği olan bir özellik olarak nitelendirilmektedir (Hoy, 2003). Okuldaki ilişkilerin kalitesi olarak tanımlanan okul iklimi kişilerarası, örgütsel ve öğretimsel boyutları içine alan çok boyutlu bir kavramdır (Loukas, Suzuki ve Horton, 2006). Okul iklimi konusunda incelemeler yapan bazı araştırmacılar öğretmenlerin ilişkileri ve okul müdürünün liderlik stilleri üzerine (Halpin ve Croft 1963; Hoy, 2003), bazı araştırmacılar ise okuldaki öğrencilerin ilişkileri ve diğer davranışları üzerine odaklanmışlardır (Brand ve diğ. 2003; Comer, 2001; Scales ve Taccogna, 2001).

Okul iklimi doğrudan okul güvenliğiyle ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Freiberg (1998) okul iklimini okulda güvenlik duygusu ve okul büyüklüğü şeklinde tanımlarken, Manning ve Saddlemire (1996) okul iklimini öğretmenlerin ve öğrencilerin güven ve saygı algısı olarak tanımlamışlardır (Akt. Marshall, 2008).

Okul iklimi okuldaki tüm kişiler arasındaki kabul edilebilir davranış parametreleri oluşturur ve okul güvenliği için bireysel ve kurumsal sorumlulukları belirler (Welsh, 2000).

Brand ve diğerleri (2003) ortaokullar için okul düzeyinde iklim değerlendirmesi için kapsamlı bir çalışma yapmışlardır. İlgili çalışma 188 okulda 105.000 öğrenci ile gerçekleştirilmiş ve iki yıldan fazla sürmüştür. Çalışmada okul iklimini 10 alt boyutta incelemiştir. Bu alt boyutlar şöyle sıralanmıştır: (1) öğretmen desteği, (2) kural ve beklentilerin açıklığı, (3) öğrenci adanmışlığı, (4) olumsuz akran etkileşimleri, (5) olumlu akran etkileşimleri, (6) disiplin uygulamaları, (7) karara katılım, (8) yenilik, (9) kültürel çoğulculuğu destekleme, (10) güvenlik problemleri. Okul ikliminin bu alt boyutlarının da güvenli okul ortamı ile yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Okul ikliminin okulda şiddetin önlenmesi ve güvenli okul ortamının oluşturulması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu anlamda okul ikliminin, okulun eğitim görevini gerçekleştirmesinde merkezi bir konumda olduğu söylenebilir. Anderson (1998) yakın zamanlarda yapılan okul güvenliği araştırmalarını incelemiş ve okulun iç ikliminin okul topluluğunun güvenlik hissi üzerine anlamlı düzeyde olumlu bir etkiye sahip olabileceğini bulmuştur (akt. Hernandez ve Seem, 2004). Olumlu okul ikliminin özellikleri olarak sıralanan yüksek başarı beklentisi, okulun güvenli ve disiplinli bir öğrenme ortamı sağlaması, düzenli bir fiziksel ortam ve okul dışı güçlerin desteği (Gonder ve Hymes, 1994) gibi özelliklerin güvenli okulun özellikleri ile yakın ilişkili olduğu söylenebilir.

Güvenli Okul Ortamının Oluşturulmasında Okul İklimi

Okulun sağlıklı ve açık bir iklime sahip olmasıyla okulun güvenliği arasında doğrusal bir ilişki olduğunu kabul edilmektedir. Buna göre, bir okul ne kadar sağlıklı ve açık bir iklime sahipse o derece güvenli bir okuldur. Bir okulda olumsuz bir iklimin varlığı söz konusu ise, bu okulun güvenliği de o derecede zayıf olacaktır (Stockard ve Mayberry, 1992'den akt. Kütük, 2008). Hernandez ve Seem (2004) öğrencilerin şiddet davranışlarının okul iklimiyle açık veya örtük bir şekilde ancak tamamen ilişkili olduğu belirtmektedir.

Okul iklimi sadece okulda olumsuz davranışları açıklamakla kalmaz aynı zamanda müdahale ve önlemeyi de açıklar. Okul iklimi, okulda şiddeti ve buna okul düzeyinde katkıda bulunan veya engelleyen faktörleri belirlememize anlamlı düzeyde katkıda bulunarak daha uygun ve etkili müdahaleler yapılmasına yardımcı olur (Welsh, 2000).

Okulda şiddet ve okul iklimi arasındaki ilişki birçok araştırmada ortaya konmuştur. Bu araştırmalar olumlu okul ikliminin öğrenci başarısını ve okula

uyumu artırdığını ve yabancılaşmayı azalttığını göstermektedir (Anderson, 1982; Hoy, 2003; Hoy, Tarter ve Kottkamp, 1991). Freiberg ve Stein (2003) göre okul iklimi okulun ruhudur ve bütün okul üyelerinin okulu sevip bağlanmalarını sağlayan en önemli unsurdur. Olumlu okul ikliminin özellikleri olan öğretmen desteği, sınıf içi aktivitelere ve kararlara katılım, akran bağlılığı, kuralların açıklığı, sınıf ve okulun düzenliliği gibi değişkenlerin öğrenci ve öğretmenlerin akademik başarıya adanmışlığı ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Brand ve diğ., 2003). Öğrencilere saygı duyulmasına önem verilen, öğrencilerin karar alma süreçlerine katıldığı, kuralların açık, tutarlı ve tarafsız olduğu okullarda daha düşük düzeyde şiddet görüldüğü belirtilmektedir (Gottfredson ve Gottfredson, 1985; James, 1994; Olweus, 2003; Orpinas ve Borne, 2006). Zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin okul iklimi algılarının zorbalık yapan öğrencilerin algılarından daha olumlu olduğu bulunmuştur (Kartal ve Bilgin, 2009).

Amerika'da yapılan Okul İklimi Araştırması (School Climate Survey) verileri kullanılarak, okulların iklimlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, öğrencilerin olumsuz davranış düzeyleri açısından okullar arasında anlamlı farklılık olup olmadığı ve okul ikliminin öğrencilerin olumsuz davranış özellikleri üzerine etkisi neler olduğu sorularının cevapları aranmıştır. Araştırma sonucunda okulların iklimlerinin farklılaştığı, buna göre okul kurallarının açıklığı ve okul politikalarını öğrencilerin etkileme düzeyi gibi konularda okullar arasında farklılık olduğu bulunmuştur. Olumsuz davranış düzeyleri ve öğrencilerin kendini güvende hissetme düzeyleri açısından da okulların farklılaştığı ortaya çıkarılmıştır. Buna göre kendilerini güvende hisseden öğrencilerin olduğu okullarda olumsuz davranışların daha düşük düzeyde ortaya çıkarılmıştır. Okul iklimi ve güvenli okul arasındaki ilişkilere dair sonuçlara göre okul ikliminin beş boyutundan dördünün güvenli okulun anlamlı yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Okul ikliminin öğrenciye saygı, kuralların açıklığı, planlama ve eylem, kuralların adil olması boyutları okul güvenliği ile anlamlı düzeyde ilişkili bulunurken, karar alma sürecine öğrenci katılımı ile öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür (Welsh, 2000).

Olumsuz bir okul ikliminin okulda saldırgan ve kuralsız davranışların meydana gelmesi ve okul ortamın güvensiz olarak algılanmasıyla ilişkili olduğu ve bu sorundan öğrencilerin kişisel gelişimlerinin ve akademik başarısının olumsuz etkilendiği bazı araştırmaların sonucunda ortaya konmuştur. Gottfredson ve Gottfredson (1985) okul iklimiyle ilgili olan ve okul güvenliğini olumsuz etkileyen durumları şöyle sıralamaktadır: (1) Disiplin problemleri olan okullarda kurallar açık değildir ve tutarsız bir şekilde uygulanmaktadır; (2) öğrenci davranışlarına belirsiz veya dolaylı tepkiler verilmektedir; (3) öğretmenler ve yöneticiler öğrencilerin yanlış davranışlarına ilişkin

olarak görüş ayrılığına düşmekte veya okul kurallarını tam olarak bilmemektedirler; (4) yanlış davranışlar göz ardı edilmektedir; (5) öğrenciler okulda kuralların uygulandığına inanmamaktadır. Bunlara ilave olarak okul iklimini olumsuz etkileyerek okulda güvensiz bir ortam oluşmasına neden olan diğer bazı faktörler; okulun büyüklüğü, öğretim kaynaklarının yetersizliği; öğretmen ve okul yöneticileri arasında işbirliğinin yetersiz olması ve aktif olmayan okul yöneticileridir (Welsh, 2000). Bu araştırma sonuçlarının çocukların çeşitli olumsuz davranışlarının en önemli sebeplerinin, okulla ilgili olan nedenler olduğunu ileri sürmektedirler. Buna göre, öğrencilerin okuldaki düşük başarı performansı ve düşük başarı beklentileri onların olumsuz davranışlara yönelmelerine neden olmaktadır.

Okul kararları ve okulda yaşanan suç ve şiddet olayları arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan biri National Institute of Education's – NIE (1978) tarafından, Amerikan Kongresi'ne rapor olarak sunulmak üzere hazırlanan "Güvenli Okul Çalışması"dır. Bu çalışma sonucu hazırlanan raporda disiplin problemlerinin yüksek düzeyde yaşandığı okullarda; okul kurallarının açık, adil ve tutarlı olmadığı, kuralların zorlama yoluyla uygulandığı belirlenmiştir (Welsh, 2000). Gottfredson ve Gottfredson (2003) tarafından yapılan bir diğer çalışmada da öğrencilerin kuralları adil ve açık olarak algıladıkları okullarda daha az suç davranışları görüldüğü ve daha az öğrencinin şiddet olayına maruz kaldığı görülmüştür.

Güvensiz bir iklime sahip okullarda, yöneticiler ve öğretmenler arasında iletişim eksikliği vardır ve sorun çözmede birlikte çalışmazlar. Olumsuz öğrenci davranışlarının yüksek düzeydedir. Kural ve ödüllendirme yapılarının belirsiz, sonuçların muğlak olduğu okullardır. Bunun yanında, öğrenciler aidiyet duygusu hissetmediği ve ihmal edildiğini hissettiği okullar. Bunun tersine güvenli bir okulun iklimine sahip okullarda okul personeli arasında yüksek beklentiler, öğrencilere olumlu yaklaşım, düzenli bir okul ve sınıf ortamı, moral düzeyi yüksek olan öğrenciler ve okul personeli, öğrencilerle aktif bir şekilde ilgilenme ve öğrenciler arasında olumlu sosyal ilişkiler vardır (Stockard ve Mayberry, 1992'den akt. Hernandez ve Seem, 2004).

Güvenli okulun sahip olduğu temel özelliklerden biri okulun olumlu bir özelliğe sahip olmasıdır. Okul ikliminin olumlu özellikler taşımasının öğrencilerin zorbalık düzeyinde azalmaya neden olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalar (Brand ve diğ., 2003; Gottfredson ve Gottfredson, 1985; Khoury-Kassabri, Benbenishy ve Astor, 2005; Welsh 2000) olumlu okul ikliminin öğrencilerin zorbalık davranışlarını azalttığını göstermektedir. Bu araştırmalarda -olumlu okul ikliminin özellikleri olarak kabul edilen- öğretmen davranışlarının destekleyici, öğrenme ortamının başarı yönelimli, akran ilişkilerinin olumlu olduğu ve

öğrencilerin kendini güvende hissettiği okul ortamlarının öğrencilerin zorbalık davranışlarının azalmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Welsh (2000) üç okul iklimi değişkeninin (öğrencilere saygı duyulması, öğrenci katılımına imkan sağlanması ve okul kurallarının açıklığı) zorbalık davranışları ve kurban olma ile olumsuz yönde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Çalık, Özbay, Özer ve diğerleri (2009) tarafından yapılan araştırmada okul ikliminin olumlu özellikler taşımasının öğrencilerin zorbalık düzeyinde azalmaya neden olduğu bulunmuştur. Benzer araştırmalar da (Brand ve diğerleri, 2003; Gottfredson ve Gottfredson, 1985; Khoury-Kassabri, Benbenishy ve Astor, 2005; Welsh, 2000;) olumlu okul iklimi ile zorbalık davranışlarının olumsuz ilişkili olduğu bulunmuştur. Olumlu bir iklime sahip okullarda öğrencilerin prososyal davranışlarının ödüllendirilmesi ve öğrencilerin prososyal davranışlarda bulunan akranlarla ilişkide bulunmaları, çocukları şiddete karşı koruyucu olmaktadır.

Olumlu ve şiddetin olmadığı bir okul ortamının oluşturulması için dört adım önerilmektedir: (a) Okulun öz değerlerinin tanımlanması, (b) değerlere bağlı olarak kurallar ve sonuçlar oluşturulması, (c) değerleri modelleme ve (d) bu değerlere uyumlu olmayan müdahalelerin ortadan kaldırılması (Curvin ve Mendler 1997'den akt. Orpinas ve Horne, 2006). Olumlu bir okul iklimi insanların kendilerini değerli hissetmelerini ve okul için işbirliği yaparak çalışmalarını sağlar. Olumlu bir okul iklimi öğrencilerin davranışsal ve duygusal sorunları daha az yaşamasına neden olmaktadır. Yüksek riskli kent çevrelerindeki okullarda dahi olumlu, destekleyici ve toplum kültürünü göz önüne alan okul iklimi, öğrencilerin akademik başarıyı anlamlı düzeyde artırmaktadır. Buna ilave olarak, olumlu okul iklimi algısı, çocuklar için koruyucu bir faktör olduğu ve yüksek risk grubundaki öğrenciler için destekleyici bir ortam sunarken aynı zamanda onların anti-sosyal davranışlarını da önlediği ortaya konmuştur. Kaliteli bir okul iklimi okula bağlılık hissini desteklemekte ve bu şekilde duygusal veya davranışsal sorunların daha az ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (Loukas, Suzuki ve Horton, 2006).

Okul iklimi; öğrenciler, öğretmenler ve yöneticiler arasında istendik davranışlara ilişkin normların belirlenmesine yardım eder ve okul güvenliği için kurumsal sorumlulukların belirlenmesi sağlar. Okul iklimi, okuldaki tüm aktörler arasındaki kabul edilebilir davranış parametrelerini düzenler ve okul güvenliği için bireysel ve kurumsal sorumlulukları belirler. Bu nedenle okul ikliminin, okulda şiddeti azaltmada önemli olduğu üzerinde güçlü bir görüş birliğinin olduğu görülmektedir (Welsh, 2000). Sabo (1995), okul iklimi gibi öğrenci yaşamının kalitesine etki eden örgütsel boyutların anlaşılmasının öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bu değişkenlere müdahale etmesine katkı

sağlayabileceğine işaret etmektedir. Bu anlamda okul iklimi ve öğrenci davranışlarının ele alındığı incelemelerin, okullarda şiddeti önlemeye yönelik okula özgü müdahaleler geliştirilmesine olanak sağlayabileceği belirtilmektedir (Cushing, Horner ve Barrier, 2008).

Okulda öğrencilere gösterilen saygı, şiddet olaylarının yaşanma olasılığını önemli ölçüde azaltmaktadır (Orpinas ve Borne, 2006; Welsh, 2000). Ayrıca, okula düşük düzeyde bağlı olan ve okulu sevmeyen öğrencilerin okulu seven ve okula bağlı olan öğrencilere oranla daha fazla suç işlediklerini saptayan çok sayıda araştırma vardır. Öğrencilerin ve personelin, okula bağlılıkları okul güvenliğini etkileyen önemli bir okul iklimi unsurudur. Kendini okulun bir üyesi olarak hisseden öğrenciler okula ve öğretmenlerine daha bağlı olmakta ve okul kurallarını üst düzeyde içselleştirmektedirler (Dönmez ve Özer, 2009). Öğrencilerin kendilerini okul topluluğunun bir parçası gibi hissetmedikleri durumlarda, akademik olarak da iyi bir performans gösteremedikleri görülmektedir. Okullarına yönelik aidiyet ve bağlılık hisseden öğrencilerin, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi sağlık açısından risk taşıyan davranışlarla, şiddet içerikli davranışlar gösterme olasılığının azaldığı ve daha az duygusal problemler yaşadıkları belirtilmektedir (Jones, 2006'dan akt. Kütük, 2008). Sonuç olarak, güvenli bir okulda, ortak bir aidiyet ve bağlılık duygusunun olduğu söylenebilir.

Orpinas ve Horne (2006) okulda olumlu bir iklimin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin sekiz kritik alan tanımlanmıştır: (a) öğretimde mükemmellik, (b) okul değerleri, (c) güçlü yanlar ve sorunlara karşı farkındalık, (d) politikalar ve sorumluluk, (e) İlgı ve saygı, (f) olumlu beklentiler, (g) öğretmen desteği, ve (h) fiziksel çevre özellikleri. İlk yeni bileşen okuldaki yetişkinler ve öğrenciler arasındaki etkileşimleri ve yetişkinlerin değerleri ve oluşturdukları okul politikalarını temsil eder. Son bileşen ise okul iklimine etki eden okul binası ve olanakları üzerine odaklanır.

- a) Öğretimde mükemmellik: Öğretimde mükemmellik, hedef bilgilerin sadece genişliği ve derinliğini değil aynı zamanda bilgilerin öğrencilere aktarılmasında, öğrencilerin öğrenmeye motive edilmesinde ve öğrenci davranışlarının yönetiminde gerekli becerileri kapsar.
- b) Okul değerleri: Açık ve kolayca anlaşılabilir bir okul felsefesi, okulda şiddetin önlenmesi için, güvenli ve olumlu bir okul ortamı için temeldir.
- c) Güçlü yanlar ve sorunlara karşı farkındalık: Sorunların varlığından haberdar olmadan onları çözmek imkânsızdır. Bu nedenle okulun gelişmesi gereken alanlar ve bunların üzerine inşa edileceği güçlü yanlar belirlenmelidir.

- d) Politikalar ve sorumluluk: Açık politikalara sahip olmak ve aynı zamanda bu politikaların nasıl belirlendiği ve uygulandığı okul iklimini etkilemektedir. Öğretmenler kararlara katıldıkları zaman, ortaya çıkan kurallara bağlılıkları daha yüksek düzeyde olur. Aynı zamanda öğretmenler hedeflerinin gerçekleştirmeleri için kişilikleri, deneyimleri ve öğretim stillerine dayalı en iyi stratejileri seçme özgürlüğüne ihtiyaçları vardır.
- e) İlgı ve Saygı: Öğrencilerle yakından ilgilenildiği ve onlara saygı gösterildiği okullarda öğrenciler daha az öfkeli olurlar ve daha az şiddet davranışında bulunurlar.
- f) Öğretmen desteği: Öğretmenler olumlu bir okul ikliminin oluşturulmasında anahtar role sahiptirler. Bu anlamda bir yandan öğretmenlerin desteklenmesi diğer yandan da öğretmenlerin öğrencileri desteklemesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.
- g) Fiziksel çevre özellikleri: Temizlik, estetik görünüm, örgütlenme, güvenlik gibi konular bu kapsamda önemlidir. Güvenli okullar anlık kriz durumlarına karşı iyi hazırlıklı olmalıdır.

Okul ikliminin açık ve sağlıklı olması, öğretmenler arasında mesleki profesyonel etkileşimler oluşmasına yardım eder ve öğretmenlerin akademik olarak yetkilendirilmesine güçlü bir vurgu yapar. Böylelikle okul iklimi okulun normatif ortamını şekillendirir ve öğretmen davranışlarını etkileyen kolektif yeterlik normları geliştirir. Öğretmenler öğretim sürecinde, öğrencilerin öğrenmesine yardım etmede etkili stratejiler belirleyebileceklerine ve bunları gerçekleştirebileceklerine inandıkları ve okul iklimi de onları desteklediği sürece, öğrenci performansını artırmak için daha fazla sorumluluk alırlar. Gündelik engellerden yılmazlar ve öğrenci öğrenmesini artırmak için amaçlı bir şekilde hareket ederler (Education Encyclopedia, 2009). Bu anlamda olumlu bir okul ikliminin öğrencilerin yanı sıra öğretmenleri, okul yöneticilerini ve bunlar arasındaki ilişkileri de olumlu yönde etkilediği ifade edilebilir.

Tartışma ve Sonuç

Güvenli okul ortamı öğrencilerin okulda öğrenmesi, kendilerini iyi hissetmesi ve kişilik gelişmelerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi açısından gereklidir. Bu anlamda okulların güvenli ortamlar haline dönüştürülmesine yönelik önemli bir çabanın olduğu görülmektedir. Furlong ve diğ. (2005) kamu okullarına, yüksek akademik standartlara ulaşmak için çalışmanın yanında aynı zamanda şiddet ve diğer suçların olmadığı okul ortamını yaratma misyonunu sürdürmelerini önermektedir.

Okullarda şiddetin önlenmesi ve okulların güvenli ortamlar haline getirilmesi için farklı varsayımlara

dayalı olarak çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları doğrudan olumsuz davranışlar veya olumsuz davranışta bulunan öğrencilere yönelik iken (Johnson ve Johnson, 1995) bazı çalışmalar da okul bazında ve hatta toplumunu içine alan kapsamlı çalışmalar (Finger, 2005; Welsh, 2000) şeklinde yapılmıştır. Bu anlamda güvenli okul konusuna ilişkin durum tespiti, müdahale ve önleme amaçlı yapılan çalışmaların bazı ortak bulgular etrafında birleştiği ifade edilebilir. Güvenli okul ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğrencilerin sadece fiziksel güvenliğini sağlamaya odaklanan, belirli olumsuz davranışlara veya bu tür davranışta bulunan öğrencilere yönelik olan kısa süreli çalışmaların etkisiz çalışmalar olduğu görülmektedir.

Güvenli okul ve okullarda şiddetin önlenmesine yönelik okulu ve hatta okul çevresini içine alan kapsamlı ve uzun süreli programların daha etkili olduğu belirlenmiştir. Güvenli okul ortamını sağlamaya yönelik okul çapında yapılan kapsamlı çalışmaların neredeyse tamamında güvenli okulun ilk koşulunun olumlu bir okul iklimi olduğu önerilmektedir (Brand ve diğ., 2003; Çalık, Özbay, Özer ve diğ., 2009; Finger ve diğ., 2005; Gottfredson ve Gottfredson, 1985; Orpinas ve Borne, 2006). Okullarda şiddetin önlenmesi için okulun sadece fiziki yapısında bazı düzenlemeler yapmak veya şiddet davranışlarının olumsuz sonuçlarını engellemeye çalışmak yeterli değildir. Burada üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri olumlu bir okul ikliminin oluşturulmasıdır (Çalık, Özbay, Özer ve diğ., 2009). Okulun sağlıklı ve açık bir iklime sahip olmasıyla okulun güvenliği arasında doğrusal bir ilişki olduğunu kabul edilmektedir. Buna göre, bir okul ne kadar sağlıklı ve açık bir iklime sahipse o derece güvenli bir okuldur. Bir okulda olumsuz bir iklim varsa, o okulun güvenliği de zayıf olacaktır.

Okul iklimi okuldan okula farklılaşan bir özelliktir (Hoy, 2010). Bu anlamda öğrenci ve öğretmenlerin destekleyici olmaları, başarı odaklı olmaları, okul kurallarının ortak olarak belirlenmesi, kuralların açıklığı ve adil bir şekilde uygulanması ve işbirliği ve yardımlaşma gibi konularda okulların birbirinden farklılaştığı ifade edilebilir. Öğrencilerin olumsuz davranışları ve okun güvenli olarak algılanma düzeyi de farklılaşmaktadır. Bazı okullarda sorun düşük düzeyde iken, bazı okullarda eğitim-öğretimi engelleyecek kadar yüksek olabilir (Welsh, 2000). İşte bu noktada okul iklimi daha olumlu olan okulların daha güvenli okullar olduğu birçok araştırma sonucunda ortaya konmuştur.

Olumlu bir okul iklimi insanların kendilerini değerli hissetmelerini ve okul için işbirliği yaparak çalışmalarını sağlar. Öğrencilerin prososyal davranışlarının ödüllendirilmesi ve öğrencilerin prososyal davranışlarda bulunan akranlarla ilişkide bulunmaları, onları şiddete karşı koruyucu olmaktadır.

Olumlu bir okul iklimi öğrencilerin davranışsal ve duygusal sorunların daha az yaşamasına neden olmaktadır.

Yapılan literatür incelemesinde ortaya konan bulgulara dayalı olarak, okullarda zorbalık başta olmak üzere öğrencilerin saldırgan davranışlarının önlenmesinde ve güvenli bir okul ortamının oluşturulmasında izlenebilecek yolların belirlenmesi açısından önemli ipuçları ortaya çıkarıldığı söylenebilir. Güvenli bir okul ortamı öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı olumlu bir iklime sahip bir okuldur. Olumlu okul ikliminin oluşturulması için ise, öğrencilerin öğretmen ve okul yöneticileri tarafından desteklenmesi, öğrencilerin okulda kendilerini güvende hissetmesi, karar süreçlerine katılımı, öğrencilerin ve öğretmenlerin başarı yönelimli olmaları, okul kurallarının açık, tutarlı ve tarafsız bir şekilde belirlenmesi ve uygulanması; öğretmenlerin yeni ve çeşitli öğretim yöntemleri kullanmaları ile mümkündür. Buna göre, okul ikliminin olumlaştırılmasının, okulun güvenli bir ortama dönüştürülmesinde etkili yollardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

Hernandez ve Seem'in (2004) işaret ettiği gibi, okulda şiddet sistemik bir sorun olduğu için, okul güvenliğine ilişkin çabaların da sistematik olması gereklidir. Etkili bir okulda şiddeti önleme stratejisi, okuldaki değerler, inançlar ve bireylerin davranışları dahil okulun tamamını bütünsel olarak ele alan yaklaşımlar olmak zorundadır. Bu nedenle, okulda şiddeti önlemenin yaratmanın bir yolu güvenli bir okul iklimi oluşturmaktır.

Güvenli okul ortamının oluşturulmasında okul ikliminin bazı sınırlılıklarının olduğunu kabul etmek gerekir. Okulların şiddet veya güvenlik sorunu sadece okulla ilgili bir sorun değildir. Bu anlamda sadece okulda alınan önlemler veya yapılan çalışmalarla sorunun tamamen üstesinde gelmek mümkün değildir. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda toplumsal yapının okulun özelliklerinden daha güçlü bir şekilde okulda şiddeti yordadığı ortaya çıkmıştır (Hellman ve Beaton, 1986). Okulun özelliklerine ek olarak, okulu çevreleyen toplumdaki yüksek suç düzeyi, yoksulluk ve işsizlik, okulda yüksek düzeyde şiddet mağduriyeti ile ilişkilidir. Özellikle yerel düzeyde yoksulluğun öğrencilerin olumsuz davranışlarıyla yüksek düzeyde ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Welsh, 2000). Ancak, bu sınırlılığın sadece okuldaki şiddet veya güvenli okul ortamının oluşturulmasıyla değil, benzer müdahale çalışmalarının tamamı ve hatta sosyal bilimlerin alanındaki tüm çalışmalar için geçerli olduğu söylenebilir. Bu anlamda güvenli okul ortamını oluşturmak için sorunun tüm yönleriyle ele alınması gereklidir. Galloway ve Roland (2004) (Akt. Debarbieux, 2009) okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli okulun oluşturulması amacıyla yapılacak

çalışmaların başarılı olması için bütüncül (holistic) bir yaklaşımın gerekli olduğunu ifade etmektedir.

Burada asıl vurgulanmakta istenen okul güvenliği sorunun okul içindeki bazı konulara odaklanarak, sadece okul ile ilgili bir sorunmuş gibi görülmemesidir. Sorunun okul dışında ve okulun etki alanını aşan çok çeşitli ve kapsamlı kaynakları vardır. Sorunun belki de asıl ve gizli kalmış kaynaklarını göz ardı edip, sorunu sadece okulun veya öğretmenlerin çözebileceğinin beklenmesi de doğru bir yaklaşım değildir. Nitekim Furlong ve diğerleri (2005) okulların destek almadan kendi şiddet önleme ve güvenli okul planlarını geliştirmelerinin, denetlemelerinin ve değiştirmelerinin mümkün olamayacağına dikkat çekmektedir. Diğer yandan olaya okul kapsamında bakıldığında sorunun okul yönetimi ve öğretmen davranışları ile ilgili birçok boyutu vardır. Güvenli okul veya okullarda şiddet sorununa ilişkin olarak okulu çevreleyen toplumdaki suç oranı veya yoksulluk gibi etmenler kesinlikle önemlidir ama Debarbieux (2009) okulda şiddet sorununun okul örgütlenmesinden, yönetiminden ve sınıftaki eğitimin kalitesinden bağımsız olmadığına vurgu yapmaktadır.

Okullarda şiddetin önlenmesinde her öğrenci için ya da her durumda geçerli bir strateji olmadığı bilinmelidir. Ancak bu, bir programın işleyebilmesi için ortak koşullar olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada vurgulanan diğer bir nokta hangi program olursa olsun, okulda uygulanma biçiminin de en az içeriği kadar önemlidir. Güvenli okul ortamının geliştirilmesine gerekli özen ve hassasiyet gösterilmezse ve programlar gerekli sürelerde devam ettirilmezse bu tür çalışmalardan olumlu sonuç almak zordur.

Kaynaklar

- Anderson, C S. (1982). The search for school climate: A review of research. *Review of Educational Research*, 52(3), 368-420.
- Brand, S., Felner, R., Shim, M., Seitsinger, A., & Dumas, T. (2003). Middle school improvement and reform: Development and validation of a school-level assessment of climate, cultural pluralism, and school safety. *Journal of Educational Psychology*, 95(3), 570-588.
- Bucher, K. T., & Mannig, L. (2003). Challenges and suggestions for safe school. *Proquest Education Journal. The Clearing House*, 76(3).
- Comer, J.P. (2001). School that develop children. *American Prospect*, 12(7), 30-35.
- Cushing, L. S., Horner, R. H., & Barrier, H. (2008). Validation and congruent validity of a direct observation tool to assess student social climate. *Journal of Positive Behavior Interventions*. [Online] Retrieved on 28-June-2008 at URL: <http://pbi.sagepub.com>.

- Çalık, T., Kurt, T. (2006). Okullarda şiddetin önlenmesi ve güvenli okul. Ş. Ş. Erçetin (Ed.). *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu* (s. 99-138) Ankara: Hegem.
- Çalık, T., Özbay, Y., Erkan, S., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). *Seçim teorisi temelli güvenli okul iklimi oluşturma projesi*. Proje No: 106K016. (Proje, Tübitak Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Destekleme Grubu tarafından desteklenmiştir).
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60), 555-576.
- Debarbieux, E. (2009). *Okulda şiddet* (Çeviren: İsmail Yerguz). İstanbul: İletişim.
- Dönmez, B. ve Güven, M. (2003). Genel liselerdeki yönetici ve öğretmenlerin okul güvenliğine ilişkin görev algıları. *Çağdaş Eğitim*, 28(304), 17-26.
- Dönmez, B. ve Özer, N. (2009). *Yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler ve veliler için okul güvenliği ve güvenli okul*. Ankara: Nobel.
- Education Encyclopedia. (2009). *School climate – measuring school climate, school celimate and outcomes, issues trends and controversies*. Ağustos 11, 2009 tarihinde <http://education.stateuniversity.com/pages/2392/School-Climate.html> adresinden alınmıştır.
- Finger, L. R., Craven, R.G., Marsh, H. W., & Parada, R. H. (2005). *Characteristics of effective anti-bullying interventions: What research says*. Haziran 20, 2011 tarihinde <http://www.aare.edu.au/05pap/abs05.htm> adresinden alınmıştır.
- Freiberg, H. J., & Stein, T. A. (2003). Measuring, improving and sustaining healthy learning environments. In H.J. Freiberg (Ed.), *School climate: Measuring, improving, and sustaining healthy learning environments*. (p. 11-29). New York: Routledge Falmer.
- Furlong, M. J., Greif, J. L., Bates, M. P., Whippe, A. D., & Morrison, R. (2005). Development of the California school climate and safety survey-short form. *Psychogy in the Schools*, 42(2) 137-149.
- Gonder, P.O., & Hymes, D. (1994), *Improving school climate and culture*. American Association of School Administrators, Arlington, VA.
- Gottfredson, G. D., & Gottfredson, D. C. (1985). *Victimizatization in schools*. New York: Plenum.
- Halpin, A.W., & Croft, D.B. (1963). *The organizational climate of schools*. Chicago: Midwest Administration Center.
- Helman, D. A., Beaton, S. (1986). The pattern of violence in urban schools: The influence of school and community. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 23, 102-27.

- Hernandez, T. J., Seem, S.R. (2004). A safe school climate: A systemic approach and the school counselor. *Professional School Counseling*, 7(4). Mart 20, 2010 tarihinde <http://www.schoolcounselor.org/files/7-4-256%20Hernandez.pdf> adresinden alınmıştır.
- Hoy, W. K., Tarter, C., & Kottkamp, R. B. (1991). *Open schools/healthy schools: Measuring organizational climate*. Beverly Hills: Sage.
- Hoy, W. K. (2003). School climate. In J.W. Guhtrie (Ed.), *Encyclopedia of education* (s. 2121-2124), New York: Thompson Gale.
- Hoy, W.K., & Miskel, C. G. (2010). *Eğitim yönetimi, teori, araştırma uygulama*. (Çeviri Editörü Selahattin Turan). Ankara: Nobel.
- James, B. (1994). School violence and the law: The search for suitable tools. *School Psychology Review*, 32(2), 190-203.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1995). *Reducing school violence thorough conflict resolution*. Virginia: ASCD.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Öğretmen ve öğrenci gözüyle zorbalık ve okul iklimi. *Euroasian Journal of Educational Researc. (EJER)*. Eylül 18, 2008 tarihinde <http://www.ejer.com.tr> adresinden alınmıştır.
- Kepenekçi, Y. K. ve Özcan, A. Y. (2000). Okullarda suçun önlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 153-163.
- Khoury-Kassabri, M., Benbenishy, R., & Astor, R.A. (2005). The effects of school climate, socioeconomics, and culturel factors on student victimization in Israel. *Social Work Research*, 29(3), 165-180.
- Kütük, Ö. (2008). *Liselerde okul güvenliğine yönelik bir araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Loukas, A., Suzuki, R., & Horton, K. D. (2006). Examining school connectedness as a mediator of school climate effects. *Journal of Research on Adolesence*, 16(3), 491-502
- Mabie, G. E. (2003). Making schools safe for the 21st century: An interview with Ronald D. Stephens. *The Educational Forum*, 67(2).
- Marshall, M. L. (2008). Examining school climate: Defining Factors and educational influences. Center for Research on School Safety, School Climate and Classroom Management. Mayıs 24, 2008 tarihinde <http://education.gsu.edu/schoolsafety/>. Adresinden alınmıştır.
- Mayer J. M., & Leone, P. E. (1999). A structural analysis of school violence and disruption: implications for creating safer schools. *Education & Treatment of Children*, 22(3).
- MEB (2006). *Eğitim ortamında şiddetin önlenmesi ve azaltılması strateji ve eylem planı (2006-2011+)*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), Mart 5, 2008 tarihinde EBSCO host database'den alınmıştır.
- Orpinas, P., & Horne, M. A. (2006). *Bullying prevention: Creting positive school climate and developing social competence*. Washington: American Psychological Association.
- Peterson, L. R., & Skiba, R. (2001). Creating school climates that prevent school violence. *The Clearing House*, 74(3).
- Sabo, D. J. (1995) Organizational climate of middle schools and the quality of student life. *Journal of Research and Development in Education*, 28, 150-160.
- Scales., P.C., & Taccogna, J. (2001). Developmental assets for school and life. *The Education Digest*, 66(6), 34-39.
- Walker, D. (1995). School violence prevention. *ERIC Clearinghouse on Educational Management Eugene OR*. ERIC identifier: ED379786.
- Welsh, W. N. (2000). The effects of school climate on school disorder. *ANNALS, AAPSS*, 567, Haziran 14, 2008 tarihinde <http://ann.sagepub.com/cgi/content/refs/567/1/88>. adresinden alınmıştır.
- Wilde, J. (1995). *Anger management in schools alternative to student violence*. Basel: Technomic Publishing Co., Inc.

Summary

The concept of safe school has become one of the most important agenda item in both Turkey and the world. Lots of research and projects made in relation to this subject have shown the existence of great efforts to reveal and prevent the problem. Although, in the researches conducted abroad it has been indicated that ,with the help of the precautions taken, the level of violence tends to decrease at schools (Welsh, 2000), preventing violence at schools and school safety are the matters that needs to be continued to be deliberated over because the situations causing violence and crisis happen immediately and schools need to prepare for those kind of situations. The matter of violence at schools points out the importance of safe school concept.

Safe school environment is considered essential for students to learn something, feel good and continue their personality development healthily. Furlong and et al. (2005) advise public schools to continue their mission to create school environment free from violence and any other crimes as well as trying to reach high academic standards. Besides, Çalık, Özbay, Özer, and et al. (2009) state that transforming schools into safe and violence-free

environments should be the basic public education policy in both Turkey and the world.

It has been seen that various studies based on different assumptions have been conducted in order to prevent violence at schools and transform schools into safe places. While some of those studies are aimed directly at negative behavior and students exhibiting negative behavior (Johnson and Johnson, 1995), some are school based and also include society (Finger, 2005; Welch, 2000). In this respect, it can be stated that studies intended for due diligence, intervention and prevention related to safe school climate converge around some common findings. When studies on safe schools are examined, it is realized that short term studies focused on ensuring just the physical safety of students and related to certain negative behavior and students exhibiting those behavior are ineffective studies.

Comprehensive and long term programs including school and even society have been realized to be more effective in order to create safe schools and prevent violence at schools. In nearly all of the comprehensive school based studies aimed at ensuring safe school environments, it is suggested that the first condition for safe schools is a positive school climate (Brand et al., 2003; Çalık, Özbay, Erkan et al., 2009; Finger et al., 2005; Gottfredson and Gottfredson, 1985; Orpinas and Borne, 2006). In order to prevent violence at schools, making some arrangements of schools' only physical structure or inhibiting the negative consequences of violence behavior are not sufficient. One of the chief points that needs to be focused on here is building a positive school climate (Çalık and Kurt, 2006). It was put forward by many researchers that a positive school climate is significant for preventing violence (Brand et al., 2003; Çalık, Özbay, özer et al., 2009; Gottfredson and Gottfredson, 1985; Khoury-Kassabri, Benbenishy, and Astor, 2005; Welsh, 2000). It is accepted that there is a linear relationship between having a healthy and open school climate and safety of a school. Additionally, it is expressed that school based programs aimed at changing classroom's or school's social surroundings are more effective than the programs designed to change individuals (Debarbieux, 2009).

Based on the findings presented by the literature review, it can be said that significant clues which can be helpful for determining the ways that can be followed to prevent student's aggressive behavior, especially bullying behavior, and creating a safe school environment have been revealed. A safe school environment is a school environment having a positive school climate in which students' basic psychological needs are satisfied. Creating a safe school environment can be possible if students are supported by their teachers and school administrators, feel safe, and participate in decision making processes; if students and teachers are success oriented; if the school rules are determined and enforced openly, consistently and fairly; and if teachers use new and various teaching methods. In this respect, it can be stated that making

school climate more positive is one of the effective ways for transforming schools into a safe environment.

It needs to be accepted that school climate has some limitations in terms of creating a safe school environment. The problems of violence and safety in schools are not limited to the schools. In this sense, it is not possible to completely overcome these problems by only school based precautions and school based studies. Hence, in some studies, it was revealed that social structure predicts the violence at school more strongly than the school characteristics do (Hellman and Beaton, 1986). In addition to the school characteristics, high crime rate, poverty, and unemployment in the society surrounding the school are related to high level of violence victimhood experienced in the school. Especially local poverty are expressed to be highly related to students' negative behavior (Welsh, 2000). In this respect, in order to create a safe school environment, the problem should be dealt with in all its parts. Galloway and Roland (2004) (as cited in Debarbieux, 2009) state that a holistic approach are necessary for the success of the studies of preventing violence at schools and creating safe schools. The main point wanted to be focused on is that school safety problem should not be accepted as a matter related solely to school by just focusing on some subjects inside the schools. The problem has very different and comprehensive resources outside the school and school's impact area. Additionally, it is not a right approach to ignore the problem's, probably, real and hidden resources and to expect just the school or the teachers to solve the problem.

Hence, Furlong et al. (2005) point out that without getting support it is not probable for schools to develop, supervise, and amend their own violence prevention and safe school plans. On the other hand, when the matter is examined within the scope of school, it is seen that it has many aspects related to school administration and teacher behavior. In relation to the matter of safe schools and violence at schools, crime rate and poverty in the society surrounding the school are absolutely important and yet Debarbieux (2009) expresses that the problem of violence at school is not independent from the organization and administration of school and the quality of education inside the classroom.

It should be realized that there is no one right strategy valid for every students or in every situation in order to prevent violence at schools. However, this does not mean that there are no common conditions for a program to be able to perform. Another point expressed here is that no matter which program it is, how it is implemented in the school is as important as its content. If due care and sensitivity are not shown to developing safe school environment and the programs are not proceeded in necessary duration, it is difficult to get a result from those kind of studies.